

BUGARSKA NA PUT ZA ULAZAK U EVROPU KREĆE PREKO TURSKE

Sveroslav Terzijev

Doganova turska partija je okončala političku krizu u Bugarskoj i vratila joj nadu za ulazak u EU 2007. godine. Biće neophodno da se ispune svi uslovi koje je postavio Brisel, da se stane na put kriminalu i da se istraže „sumnjivi poslovni poduhvati“ cara Simeona

„Bugarski put u Evropu vodi preko Bosfora“, rekao je pre petnaest godina u Sofiji vođa Pokreta za prava i slobode (DPS) Ahmed Dogan. Tada su njegove reči izazvale skandal i kao uvreda se urezale u kolektivno pamćenje bugarskog naroda, koji nikada nije zaboravio pet vekova robovanja pod Turcima, okončanog pre oko 130 godina.

Danas ove reči vođe turske partije u Bugarskoj zvuče gotovo proročki: zahvaljujući podršci njegove parlamentarne grupe, posle duže političke krize koja je trajala 52 dana, formirana je vlada (16. avgusta ove godine) i time je Bugarska ponovo dobila mogućnost da uđe u EU 2007. godine. I dok je civilno društvo u Bugarskoj, s jedne strane, odahnulo zbog okončanja institucionalne krize, a s druge bilo zbunjeno zbog nastanka neobične, socijal-liberalne koalicije, štampa u Turskoj je otvoreno likovala. Tako dnevni list, *Hürriyet*, 17. avgusta piše: „Turci su razrešili krizu vlade u Bugarskoj“. A list *Zaman*, u istom tonu, tvrdi: „Pokret za prava i slobode, čiji članovi su pretežno turske nacionalnosti, okončao je krizu vlade koja je nastupila posle izbora u Bugarskoj 25. juna“.

Možda zvuči preterano tvrdnja da Turci, koji čine manje od 10% ukupnog stanovništva, imaju presudan uticaj na politiku Bugarske. Ali Doganovoj partiji, koja je obično na trećem ili četvrtom mestu po broju poslanika u Parlamentu, uvek je polazilo za rukom da bude onaj presudni jezičak na vagi u trenucima kada su velike partije desnice i levice bivale izjednačene po snazi. Stoga se ova stranka najduže održala kao deo vlasti u čitavom periodu tranzicije, koji je otpočeo u novembru 1989, padom bivšeg komunističkog diktatora Todora Živkova. DPS je isprva bio u sastavu desničarske koalicije Savez de-

mokratskih snaga (SDS) i napadao je bivše komuniste iz redova Bugarske socijalističke partije (BPS) zbog politike uperene protiv Turaka koju su sproveli tokom osamdesetih godina prošlog veka (tada su vlasti pokušale da asimiluju pripadnike turske nacionalne manjine prisiljavajući ih da svoja muslimanska imena zamene bugarskim). Početkom devedesetih godina u SDS-u su smatrali da je Ahmed Dogan, zbog oštih antikomunističkih stavova, njihov prirodni saveznik, premda su se u štampi pojavile tvrdnje da je on bivši agent tajne službe iz doba komunizma. Slične informacije su se docnije pojavile i o drugim članovima turske partije. Za Dogana se tvrdilo i da je turskoj ambasadi predao spisak sa imenima agenata bugarske obaveštajne službe, iz čega proizilazi da je bio i agent MIT-a, turske tajne službe.

Do prvog raskida savezništva između DPS-a i SDS-a došlo je 1993, kada je predsednik Željko Želez, blizak turskoj partiji, izazvao pad prve vlade pod vođstvom SDS-a, na čijem čelu je bio Filip Dimitrov. Želez je potom DPS-u poverio mandat za sastavljanje nove vlade, koja se, pod vođstvom Ljubena Bero-va, održala na vlasti dve godine, pre svega zahvaljujući podršci socijalista, koji su na narednim izborima osvojili apsolutnu većinu. Oni su na čelo svoje vlade postavili Jana Videnova, a DPS je prešao u opoziciju i ponovo se približio SDS-u. Potom su bivši komunisti, zbog namernog izazivanja inflacije, kako bi pokrili nagomilane dugove do kojih je došlo zbog olakog odobravanja kredita novopečenim bogatašima i kako bi opravdali obezvređivanje štednih uloga građana, zbačeni s vlasti 1997, posle masovnih protestnih okupljanja stanov-

ništva. Na talasu narodnog nezadovoljstva SDS je osvojio apsolutnu većinu i obrazovao vladu na čijem čelu je bio Ivan Kostov. Ta vlada je uživala podršku Turaka (premda to nije bilo od presudnog značaja) sve do razlaza između Dogana i Kostova, koji je dostigao vrhunac, pre svega, nekoliko meseci kada je Kostov izjavio: „Ahmed Dogan je pravo prokletstvo za Bugarsku.“

Za ovakvo nezadovoljstvo bivšeg premijera iz redova SDS-a svojim nekadašnjim saveznikom postojali su valjani razlozi. Naime, 2001. godine Dogan je imao značajnu ulogu u povratku u Bugarsku bivšeg cara Simeona Saksokoburgotskog, a potom i u formiranju vlade s njim na čelu, što je uništilo nade Kostova da bi mogao da osvoji drugi mandat. Zatim je Simeon uz Doganovu pomoć raskinuo sa bipolarnim političkim modelom u Bugarskoj i privukao znatan deo desničarskog biračkog tela. Nacionalni pokret „Simeon II“ se u principu definisao kao demohrišćanski i težio da postane deo Evropske narodne partije. Ali, u njenom sastavu se već nalazio Savez demokratskih snaga, bez čijeg odobrenja nije mogla da uđe u članstvo još jedna partija iz Bugarske. I opet je Dogan odigrao presudnu ulogu, jer je omogućio Simeonu da uđe u evropsku političku porodicu: DPS, koji se izjašnjava kao liberalna stranka, pozvao je Simeona, a ovaj se od demohrišćanina preobratio u liberala.

Saglasje između pokreta cara Simeona i stranke Turaka potrajalo je do polovine mandata premijera Simeona, kada su ga načele rasprave oko privatizacije nekoliko državnih preduzeća, poput "Bulgartabaka", na primer, za koja su Turci bili posebno zainteresovani. Stanovništvo turske nacionalnosti u Bugarskoj pretežno naseljava severoistočni i jugoistočni deo zemlje i oduvek se, već po tradiciji, bavi uzgajanjem duvana, pa od državnog otkupa zavisi i njihova egzistencija. Stoga je za Dogana bilo od ključne važnosti da dobije garancije da će novi vlasnici „Bulgartabaka“ nastaviti da otkupljuju duvan, premda se u njegovom uzgoju ne primenjuju savremene poljoprivredne tehnologije i njegov kvalitet ne zadovoljava u potpunosti uobičajene standarde¹. Ali, početkom proleća privatizacija je propala jer careva i turska stranka nisu postigle dogovor. Naprotiv, borba između ta dva saveza da izvuku dobit od prodaje državnog vlasništva sve više se zaoštravala, tako da je na kraju mandata DPS više ličio na opozicionu stranku nego na deo vladajuće koalicije. Prema pisanju lista *Trud*, ovaj sukob dostigao je vrhunac u martu ove godine, kada je car upotrebio izraz „prljavi Turci“ tokom jednog sastanka na vrhu NDSV-a, DPS-a i stranke „Novoto vreme“ (Novo vreme) koju su osnovali nezadovoljni mladi članovi iz carevog pokreta.

¹ Izgleda da je bugarsko preduzeće za proizvodnju duvana jedan od glavnih finansijera DPS-a. Ipak, Ahmed Dogan je jedini bugarski političar koji je u jednoj televizijskoj emisiji uoči parlamentarnih izbora 25. juna ove godine priznao da „sve stranke imaju svoje krugove preduzeća koja ih tajno finansiraju“.

Međutim, posle izbora 25. juna niko nije osvojio sigurnu većinu, pa je došlo do iscrpljujućih pregovora i složenih kompromisa. Sve stranke su proglasile pobjedu, ali su u stvari sve pretrpele poraz. Pobjedila je partija onih koji se uzdržavaju od glasanja, jer je obuhvatila gotovo polovinu biračkog tela. Tokom ovog relativno kratkog perioda demokratije, Bugari su glasanjem uvek kažnjavali propuste prethodne vlasti. Ako se izuzme tvrdo jezgro u okviru biračkog tela, ostali su uvek glasali „protiv“ vladajuće većine, a ne „za“ neku određenu stranku. To što birači tako masovno nisu izašli na poslednje izbore predstavlja jasnu poruku upućenu celokupnom sloju političara, koji se uopšte nije bavio problemima građana. Poruku protiv „crvenih“ (levice), „plavih“ (desnice) i „žutih“ (pristalica cara Simeona), koji su se do tada smenjivali na vlasti obećavajući da će poboljšati uslove života i kazniti odgovorne za osiromašenje građana. Simeon je 2001. godine čak sebi odredio i rok u kojem će „poboljšati uslove života građana, i to ne samo simbolično“: 800 dana. Posle isteka tog roka objasnio je da su ga pogrešno razumeli, da je on zapravo hteo da kaže da će svako morati sam da se založi za sopstveni i opšti boljitak. Izgleda da Bugari nisu prihvatili taj savet, pošto su u junu imali najniži prosečni prihod u Evropi (225 evra mesečno po domaćinstvu).

Međutim, budući da niko nije osvojio sigurnu većinu u parlamentu, došlo je do vrlo složenog pregrupisanja snaga. Na leviци je „Koalicija za Bugarsku“, pod vođstvom BSP-a osvojila 82 od ukupno 240 poslaničkih mesta (34% glasaova, naspram 17% koliko je dobila na izborima 2001). Simeonov pokret, koji je do tada bio na vlasti, osvojio je 53 (a prethodno je imao 120 mesta), dok je DPS zabeležio značajan napredak osvojivši 34 poslanička mesta (u prethodnom sazivu je imao 21 mesto). Desnica je ušla u parlament podeljena na tri koalicije, koje su osvojile ukupno 50 poslaničkih mesta, a na opšte iznenađenje nju je pretekla nova nacionalistička koalicija „Ataka“ (Napad), četvrta po političkoj snazi. Ta koalicija se u predizbornoj kampanji obavezala da će zaustaviti uspon DPS-a, kao etničke stranke, koja prema ustavu ne bi smela ni da postoji. Turski lideri su uzvratili tvrdnjom da je njihov pokret otvoren i za druge nacionalnosti, premda, istini za volju, za DPS glasa isključivo turska manjina (750 hiljada ljudi, prema zvaničnim podacima), kao i bugarski muslimani (oko 200 hiljada), koji su se iselili u Tursku, i koje specijalnim autobusima dovoze na izbore.

Znatno pre izbora u DPS-u su izjavili da su voljni da sklope sporazum o obrazovanju vlade sa BSP-om. Ali, tim dvema koalicijama nedostajalo je pet poslaničkih mesta da bi ostvarile većinu. Prvo su otpočeli pregovori sa NDSV-om, ali su se odmah izjalovili, zbog nemogućeg zahteva „žutih“ da Simeon Saksokoburgotski bude predsednik vlade. U stvari, politički problem je bio da

se nađe neka funkcija za 68-ogodišnjeg bivšeg cara, koji je odbijao da pristane na manje od položaja premijera, predsednika republike (tu funkciju sada obavlja socijalista Georgi Parvanov, do predsedničkih izbora 2006) ili cara (ali povratak na monarhističko uređenje podržava manje od 10% građana). Na kraju su mu ponudili da bude predsednik vladajuće koalicije, ali pošto je, kao bivši premijer, hteo da dobije pravo veta na najvažnije odluke, i taj pokušaj je propao. Tako je nastupila politička kriza čije faze se mogu uporediti sa svetlima na semaforu. Najpre se upalilo crveno svetlo, kada je prvi mandat za sastav vlade poveren socijalistima. Ali, posle raspada koalicije DPS-BSP, uključilo se žuto svetlo i u Simeonovom NDSV-u su počele konsultacije za novi mandat. Međutim, carev zahtev da dobije pravo veta, kao i namera socijalista i predsednika republike da sklope savez sa strankom Turaka, pre svega zbog predsedničkih izbora naredne godine, doveli su do propasti i tog pokušaja formiranja vlade. Naposletku se uključilo i zeleno svetlo (muslimani). Pošto ga je na to obavezivao i ustav, predsednik Parvanov je „bio prinuđen“ da nekome ponudi treći mandat i izbor je pao na Doganov pokret. Tako je ovaj turski lider 15. avgusta ove godine poverio mesto predsednika vlade Sergeju Staniševu, za koga je narednog dana u parlamentu glasala (do tada neviđena) većina od 169 poslanika (preko dve trećine ukupnog broja). „Crveni“ su dobili osam ministarstava, „žuti“ pet, a tri su pripala „zelenima“, ili kako ih u Bugarskoj zovu, „tirkizno-plavima“.

Jedno od izbornih obećanja socijalista bilo je i ponovno nacionalizovanje imovine koja je vraćena Simeonu kao nasleđstvo carske porodice. Od 1999. godine pa nadalje, tokom četiri godine koje je Simeon proveo na vlasti, država je njemu i njegovoj sestri Mariji Luizi vratila sedam zdanja, među kojima su carski dvorci u Vrani, Carskoj Bistrici, Sitnjakovu i Banji, zatim vila Saragjol (8 hektara zemljišta u prestižnoj gradskoj četvrti Iztok) kao i 17 hiljada hektara šume u okolini zimskog centra Borovec. Prema nekim procenama vrednost imovine koja je vraćena Simeonu navodno dostiže sumu od preko milijardu evra, a socijalisti tvrde da je ta imovina bila data carskoj porodici na korišćenje, te da je ona državno, a ne carevo privatno vlasništvo. I tako, dok se Simeon premišljao koju bi funkciju mogao da prihvati u drugom mandatu, socijalisti su početkom avgusta u parlamentu podneli predlog za eksproprijaciju njegove imovine, a izgleda da je ta činjenica znatno umanjila "carevu" želju da ponovo bude premijer. Ovaj predlog socijalista podržala je i desnica, koja je prethodno pomogla Simeonu da povrati „svoje“ dvorce, da bi potom gledala kako da mu se osveti što je Kostovu preoteo premijersko mesto. Tako je 18. avgusta, dva dana pošto je vlada Staniševa stupila na dužnost, desnica predložila da se obrazuje parlamentarna komisija koja bi razjasnila „tajne“ carske imovine.

Još jedno osjetljivo pitanje dodatno je podstaklo „žute“ da prihvate učešće u trojnoj koaliciji. Reč je o privatizacijama koje su oni sproveli bez raspisivanja javnih konkursa. Najveći skandal izazvala je koncesija za radove na izgradnji poslednje deonice (164 km) autoputa „Trakia“, koju su 29. marta dobile tri portugalske firme, pod uslovima koji su krajnje nepovoljni za Bugarsku. Jer, osim 51% učešća u konzorcijumu „Trakia“ (država je zadržala 49%), te kompanije su dobile i dozvolu da grade autoput po ceni koja je trostruko veća od cene izgradnje ostalih deonica, kao i pravo da 35 godina ubiraju prihod duž celokupnog autoputa (koji preko Bugarske povezuje Evropu sa Turskom i sa lukom Burgas). Bugarski predstavnik organizacije „Transparency international“ podozreva da je time Sakskoburgotska dinastija obezbedila da je bugarska država i ubuduće izdržava, i to prihodima od autoputa. Ta sumnja je sasvim opravdana, jer do sada niko nije objasnio zašto su za izvođenje ovih radova odabrane u svetu ne baš poznate portugalske firme, dok su istovremeno i te kako poznate veze koje carska porodica ima u Portugalu (poslednje godine života Simeonova majka, Đovana Savojska, kći italijanskog kralja Viktora Emanuela III provela je u Estorilu). Uprkos tome, projekat nije obustavljen, premda su ga kritikovale Evropska komisija i Evropska banka koja je obustavila i njegovo finansiranje.

Kada je reč o finansiranju, sredstva koja Bugarska očekuje da će dobiti od Evrope i dalje predstavljaju glavnu vezu koja drži na okupu sadašnju vladajuću koaliciju (BSP, NDSV i DPS). Doganovoj stranci su, na primer, pripala ministarstva ekologije i poljoprivrede, a ona će raspolagati najvećim delom sredstava koje Evropska Unija namerava da uputi u Bugarsku za oživljavanje privrede. Posle ulaska u EU, Bugarskoj će u periodu 2007-2009. pripasti 4,3 milijarde evra. Od toga će 2,3 milijarde biti namenjene životnoj sredini i projektima za izgradnju infrastrukture, a 1,5 milijarda će se uložiti u poljoprivredu. BSP i NDSV ne žele da se odreknu kontrole nad tim novcem i stoga su nametnule načelo konsenzusa kada se bude odlučivalo o njegovoj raspodeli. Ali, osnovni preduslov za dobijanje tih sredstava je da država ispuni obaveze koje je preuzela da bi ušla u Evropsku uniju 2007. godine, što je sve neizvesnije, kako iz unutrašnjih, tako i iz spoljnih razloga. Pošto Francuska i Holandija nisu prihvatile evropski ustav i pošto 25 zemalja članica Unije nisu postigle dogovor o budžetu za 2007-2013. godinu, manji su i izgledi za prijem Bugarske i Rumunije u Uniju. Odnosno, sve je verovatnija mogućnost da se on odloži za 2008., ukoliko ove države ne zadovolje određene kriterijume. Ta činjenica je i Sofiju i Bukurešt prisilila na određene unutrašnje kompromise kako bi bili izbegnuti novi parlamentarni izbori i opasnost od daljeg od-

Najveću prepreku koju Bugarska i Rumunija moraju da savladaju i dalje predstavljaju kriminal, korupcija i neefikasno pravosuđe. A upravo je reforma pravosudnog sistema jedan od ključnih uslova za ulazak u Evropsku uniju. Trebalo bi da ta reforma onemogućí spregu visokih državnih institucija i mafijaških mreža, nastalu tokom „kriminalne revolucije“, koja je obeležila prelazak sa komunističkog uređenja na demokratsko, kroz pljačku državnog vlasništva. Međutim, bez ozbiljnog pritiska spolja neće moći da se ostvare promene u toj oblasti, jer ne postoji unutrašnja snaga koja ima političku volju da to sprovede. Evo šta je Ivajlo Kalfin, uoči svog imenovanja za potpredsednika nove vlade i ministra spoljnih poslova, izjavio nemačkom časopisu *Der Spiegel*: „Nama je neophodan i hitan pritisak EU kako bismo ostvarili reforme. A ako se odloži ulazak Bugarske i Rumunije, to će osnažiti one nacionalističke stranke koje već govore o diktatu iz Brisela.“

Vakuu u vlasti daje snažan zamah i slobodu delovanja organizovanom kriminalu i zastupnicima ekstremističkih političkih ideja. Dok su se tražila rešenja za sastav nove vlade, na ulicama Sofije neometano su se odvijali oružani obračuni između mafijaških grupa u borbi za tržište narkotika, a njihovi bosovi su se šepurili po otmenim bulevarima glavnog grada, u svojim luksuznim džipovima i limuzinama, a da se niko nije pobunio protiv toga. Jedino je šef policije Bojko Borisov savetovao građanima da ne odlaze u određene restorane koje posećuju i „elegantno odeveni biznismeni“.

A povećao se i broj prestupa koje vrše pripadnici romske zajednice. Bugari osećaju da ih niko ne štiti od Roma koji krađu letinu, haraju po stanovima, pljačkaju žene i stare po ulicama. Država se stara jedino o tome da smanji opasne međuetničke nesuglasice i toleriše da Romi ne plaćaju račune za struju i druge komunalne usluge. Iz takvog stanja korist izvlače ksenofobi iz „Atake“ i nacionalisti iz stranke „Demokrati za snažnu Bugarsku“, na čijem čelu je bivši premijer Ivan Kostov. Od njih su potekli i zahtevi da se legalizuju dobrovoljačke čete za odbranu građana od Roma, koji su, opet, spremni da organizuju sopstvene odbrambene čete. Time se dovodi u opasnost „etnički mir“ u čije ime je Doganova turska stranka već nekoliko puta i dobila učešće u vlasti.

I kao da sve to nije dovoljno, ovog leta je Bugarsku zadesila i prirodna katastrofa. Prema izveštaju Ujedinjenih nacija, tri uzastopne poplave izazvale su štetu od 663 miliona dolara. A to je upravo onaj iznos kojim se hvalio Simeon da ga ostavlja u nasleđe vladi Staniševa, kao budžetski suficit na koji su se socijalisti i te kako oslanjali kako bi ispunili predizborno obećanje da će povećati plate državnim službenicima za 20%. Za katastrofu se prvenstveno okrivljuje Dogan, pošto je upravljanje vodama i u prethodnoj i u sadašnjoj vladi bilo u nadležnosti funkcionera DPS-a. I pošto su štete od poplava mo-

gle da budu znatno manje da su brane bile na vreme ispražnjene, a rečna korita očišćena. Ali nažalost, 70% vodenih resursa u Bugarskoj dato je na upravljanje privatnicima, koji su povezani sa mafijaškim strukturama. Tako su, sa poplavama isplivali na videlo i najveći bugarski problemi, za koje su odgovorne političke, vladajuće i kriminalne elite koje su u proteklih petnaest godina međusobno podelile bogatstvo i moć u zemlji.

(Prevela Mirela Radosavljević)